

Józef Kus
(Lublin)

Działalność kasztelana krakowskiego Spytki Jarosławskiego (około 1451–1519) w dziedzicznym Jarosławiu i jej wpływ na późniejszy rozwój miasta

- ZARYS TREŚCI:** W artykule omówiona została działalność gospodarcza właściciela Jarosławia, kasztelana krakowskiego Spytki Jarosławskiego (około 1436–1519). Autor przedstawia jego działania podjęte w celu stworzenia z miasta centralnego ośrodka posiadanych dóbr ziemskich oraz ich wpływ na rozwój Jarosławia w czasach, gdy władał nim Spytek, jak też w okresie późniejszym.
- SŁOWA KLUCZOWE:** Spytek Jarosławski, Ruś Czerwona, Jarosław, przywileje, ustrój, sądownictwo, życie gospodarcze, fundacje publiczne, obronność
- ABSTRACT:** The paper discusses the economic activities of the owner of Jarosław and Castellan of Krakow, Spytek Jarosławski (ca. 1436–1519). The author presents his activities intended to make the town of Jarosław the main center of the landed estates in his possession, and their impact on the development of the town when it was held by Spytek, as well as in the later period.
- KEYWORDS:** Spytek Jarosławski, Red Rus' (Red Ruthenia), Jarosław, privileges, system, the judiciary, economic life, public foundations, defense.

Znane jest znaczenie Jarosławia w życiu gospodarczym dawnej Rzeczypospolitej (międzynarodowe jarmarki, handel wołami, udział w splawie wiślanym, produkcja rzemieślnicza)¹. Gdyby przeprowadzić ranking na najbardziej zasłużonego dla Jarosławia jego dziedzica w okresie staropolskim, większość opowiedziałaby

¹ Zob. m.in.: W. A. Wagner, *Handel dawnego Jarosławia do połowy XVII wieku*, [w:] *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków UJK we Lwowie*, Lwów 1929, [nadbitka], s. 3–25; K. Małczyński, T. Mańkowski, F. Pohorecki, M. Tyrowicz, *Lwów i Ziemia Czerwieńska*, Lwów 1938, s. 50; H. Obuchowska-Pysiowa, *Handel wiślany w pierwszej połowie XVII w.*, Wrocław 1961, s. 51–54, 73–74, 83, 133, 135–137, 140–141, 149; M. Horn, *Handel wołami na Rusi Czerwonej w pierwszej połowie XVII w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 24, 1962, s. 84–86; M. Grycz, *Handel Poznania 1550–1655*, Poznań 1964, s. 79–87; J. M. Małecki, *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław 1968, s. 147, 157–162, 167, 180, 204, 215, 222, 248; H. Samsonowicz, *Jarmarki w Polsce na tle sytuacji gospodarczej w Europie w XV-XVI wieku*, [w:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska*, Poznań 1970, s. 530; idem, *Złota jesień polskiego średniowiecza*, Warszawa 1971, s. 143–145; A. Manikowski, *Zmiany czy stagnacja? Z problematyki handlu polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, „Przegląd Historyczny”, t. 64, 1973, s. 783–786; R. Szczygieł, *Jarmarki jarosławskie i ich rola w handlu Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia” (dalej: RSMJ), t. 9, 1972–1976, s. 38–54; J. Baszanowski, *Z dziejów handlu polskiego w XVI-XVIII wieku. Handel wołami*, Gdańsk 1977, s. 125, 126, 179–181; M. Bur, *Tärgovski vrázki meždu Balkanite i Sredna Jevropa prez XVII-XVIII v.*, [w:] *Iz istorijata na tärgovijata v bälgarskite zemi prez XV-XIX v.*, Sofija 1978, s. 195–199; M. Horn, *Jarosław*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, t. 1, red. A. Mączak, Warszawa 1981, s. 281; M. Bogucka, H. Samsonowicz, *Dzieje miast i mieszczaństwa w Polsce przedrozbiorowej*, red. T. Wąsowiczowa, Wrocław 1986, s. 414–415; J. Motylewicz, *Miasta ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i XVIII wieku*, Przemysł 1993, s. 72–75, 178–188, 190–199; J. Kus, *Jarmarki jarosławskie i ich wpływ na rozwój miasta w XVI i XVII wieku*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 9, 1995, s. 29–43; idem, *Jarosław ośrodkiem wielkiego handlu w XVI-XVII w.*, „Zeszyty Muzealne Muzeum w Jarosławiu”, 1996, z. 1, s. 51–70; H. Samsonowicz, *Niektóre cechy charakterystyczne sieci jarmarcznej w Polsce późnego średniowiecza*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, t. 1, red. M. Bogucka, A. Czacharowski, Toruń 1996, s. 9–14; M. Bogucka, *Jarmarki w Polsce w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa*, s. 15–26; J. Motylewicz, *Rzemiosło jarosławskie w XV-XVIII wieku i jego związki z handlem*, „Zeszyty Muzealne”, z. 1, Jarosław 1996, s. 46–47; A. Dziubiński, *Na szlakach Orientu. Handel między Polską a Imperium Osmańskim w XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1997, s. 16–26, 41, 84, 115–116, 125, 146, 158, 232; S. Kazusek, *Żydzi w handlu miast województwa ruskiego z Krakowem w połowie XVII wieku*, „Prace Historyczno-Archiwalne”, t. 15, 2005, s. 26–27; J. Tyszkiewicz, *Uwagi o transporcie w handlu tranzytowym przez Polskę i Litwę w XVI i początkach XVII wieku*, [w:] *Handel Mazowska w epoce staropolskiej. Perspektywy rynków lokalnych, regionalnych i międzynarodowego*, red. H. Samsonowicz, R. Lolo, Pułtusk 2008, s. 11, 14–18; C. Luca, *Greek and Aromanian merchants, protagonists of the trade relations between Transylvania, Wallachia, Moldavia and the Northern Italian Peninsula (second half of the 17th – first half of the 18th century)*, „Transylvanian Review”, vol. 19, Supplement 5:4, 2010, s. 313; M. Pakucs-Willkoks, *„Als Kaufleute mit solchen Wahren umzugehn ihrer Profession ist”*. *Negustorii Greci la Sibiu in 1694*, „Revista istorică”, t. 23, 2012, nr 1–2, s. 85–94; J. Kus, *Między Krakowem a Lwowem. Z dziejów handlu Jarosławia w średniowieczu*, [w:] *Scientia nihil est quam veritatis imago. Studia ofiarowane Profesorowi Ryszardowi Ryszardowi w siedemdziesiątą rocznicę*

się za księżną Anną Ostrogską, za której władania (1594–1635) miasto przeżywało swój „złoty wiek”². Nie mniejsze zasługi posiada jej prapradziad Spytek (III) Jarosławski, kasztelan krakowski, którego działalności przypisać należy stworzenie silnych podstaw późniejszego gospodarczego rozwoju miasta. Spytkowi z Jarosławia poświęcił, jako pierwszy, przed stu laty swoją pracę przemyski historyk Piotr Hrabek³. Pół wieku później polski wybitny genealog Włodzimierz Dworzaczek opublikował w *Polskim Słowniku Biograficznym* obszerny biogram kasztelana krakowskiego⁴, zaś w kilka lat później obszerną monografię Leliwitów Tarnowskich, w której poszerzył zakres informacji o Jarosławskim⁵. Dla porządku tylko wspomnieć należy jeszcze o krótkim biogramie Spytko z Jarosławia zamieszczonym w wydanym ostatnio *Jarosławskim Słowniku Biograficznym*, bazuje on bowiem na ustaleniach poprzednich prac⁶.

Niniejszy artykuł jest próbą spojrzenia na gospodarkę Spytko Jarosławskiego w dziedzicznym Jarosławiu w celu uzyskania właściwej odpowiedzi, gdyż w kwestii tej mamy dwie przeciwstawne opinie. Kazimierz Gottfried w monografii Jarosławia, napisanej przed 60 laty, lecz wydanej drukiem dopiero niedawno, stwierdza: „Zajęty prawie stale czynnościami publicznymi nie interesował się zbyt gorliwie swoim rodzinnym miastem”⁷, zaś W. Dworzaczek pisze, co następuje: „Skrzętnej i rządnej gospodarki dowodzą szczegółowe ustawy dla Jarosławia”⁸.

Urodził się Spytek około 1436 r. Był synem Rafała z Jarosławia, kasztelana wojnickiego i starosty lwowskiego, i Anny, córki Dobrogosta z Szamotuł, kasztelana poznańskiego. Spytek (III) Jarosławski był najwybitniejszym przedstawicielem jarosławskiej linii Leliwitów. Po przedwczesnej śmierci ojca w 1441 r. i stryja Spytko (II), starosty lwowskiego (w 1444 r. pod Warną), opiekę nad

urodzin, red. A. Sochacka, P. Jusiak, Lublin 2014, s. 278–303; J. Daškevyč, *Tureckie kupcy vo L'vove vo vtoroi polovine XVII veka*, [w:] *Ukraïna i Schid*, upor. H. Svarnyk, A. Felonjuk, L'viv 2016, s. 574.

² K. Gottfried, *Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska*, Jarosław 1939; K. Kieferling, *Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej (1594–1635). Szkice do portretu miasta i jego właścicielki*, Przemyśl 2008.

³ P. Hrabek, *Spytko z Jarosławia*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemyślu za rok 1912”, t. 2, 1913, passim.

⁴ W. Dworzaczek, *Jarosławski Spytek (Spytek z Jarosławia) h. Leliwa*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, Wrocław 1964–1965, s. 5–7.

⁵ Idem, *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego, wiek XIV–XV*, Warszawa 1971, s. 257–297.

⁶ J. Kus, *Spytek z Jarosławia h. Leliwa*, [w:] *Jarosławski Słownik Biograficzny*, cz. 1, red. B. Kościelny, Jarosław 2018, s. 58–59.

⁷ K. Gottfried, *Jarosław. Dzieje miasta. Od jego początków do 1939 roku*, oprac. Z. Noga, K. Meus, Jarosław 2019, s. 55.

⁸ W. Dworzaczek, *Jarosławski Spytek*, s. 6.

nieletnim chłopcem sprawował najstarszy jego brat Jan ze Zgłobienia. Do pełnoletności doszedł Spytek około 1451 r. Karierę rozpoczął przed 1461 r. na dworze królewskim w służbie Kazimierza Jagiellończyka, zdobywając doświadczenie polityczne. W 1464 r. został podkomorzym przemyskim, a następnie kolejno wojewodą: w 1472 r. bełskim, w 1474 r. ruskim, w 1479 r. sandomierskim, w 1491 r. krakowskim. Był ponadto starostą lwowskim (1478–1495), wojskim krakowskim do 1501 r. Tego roku objął najwyższy urząd świecki, kasztelana krakowskiego. Te kolejne nominacje były wynagrodzeniem za zaangażowanie w działalność polityczną u boku monarchów. W 1506 r. został mianowany namiestnikiem Królestwa (*vicesgerens Regni*) przez króla wyjeżdżającego na Litwę⁹. Brał czynny udział w obronie ziem południowo-wschodnich przed Tatarami. W swoich dobrach dziedzicznych był dobrym gospodarzem. Tu mała reminiscencja. W 1387 r. z nadania królowej Jadwigi Jarosław stał się prywatną własnością Jana z Tarnowa. Darowiznę tę potwierdził w 1393 r. król Władysław Jagiełło. Syn Jana, Spytek (I) piszący się „z Tarnowa”, ale i „z Jarosławia”, zapoczątkował jarosławską linię Leliwitów¹⁰. Jego synem był Rafał z Jarosławia, starosta lwowski, ojciec „naszego” Spytka (III).

Przy podziale ojcowizny po Rafale, panu na Jarosławiu i Przeworsku, każdy z jego trzech synów (Jan, Rafał młodszy i Spytek) otrzymał swoją część dóbr. Spytkowi dostały się dobra jarosławskie, tj. miasto Jarosław z zamkiem i wieś: Tuczempy, Munina, Korzenica, Laszki, Radawa, Szówsko, Wiązownica, Wietlin, Wysocko, Leżachów, Dybków, Koniaczów, Dobra, Dąbrowica, Mostki, Moszczenna, Manasterz, Nielepkowice, Sobiecin, Surochów, Pawłowe Siolo, Łazy, Głęboka, Wola, Wierzbna, Pełkinie, Kruhel¹¹. Jarosław stał się dla jego dziedziców stolicą ich feudalnego „państwa”, z własnymi urzędnikami, lennikami, wojskiem. „Państwo” to było swojego rodzaju wzorcem dla późniejszych latyfundiów możnowładczych, potem magnackich. Jednym słowem, było realizacją zamierzonego przez Spytka pewnego modelu udzielnego władztwa terytorialnego. Wskazuje na

⁹ P. Hrabyk, op. cit., passim; W. Dworzaczek, *Jarosławski Spytek*, s. 5–7; idem, *Leliwici*, s. 257–297.

¹⁰ W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 227–233; J. Kus, *Manowie jarosławscy. Z zagadnień stosunków lennych na Rusi Czerwonej (XIV–XVI w.)*, „Przemyskie Zapiski Historyczne”, t. 3, 1985, s. 23; idem, *Jeszcze o manach jarosławskich. Szkic historyczno-archiwalny*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Zdzisławowi Koniecznemu z okazji 70 rocznicy urodzin*, red. B. Bobusia, Przemysł 2000, s. 105–106.

¹¹ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, (dalej: AGZ), t. 13, Lwów 1888, s. 330, nr 4412; t. 19, nr 1–2, 4–8; I. Rychlik, *Kościół Kolegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu*, Jarosław 1893, s. 12; P. Hrabyk, op. cit., s. 13, 114–115; W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 277.

to m.in. próba utworzenia w 1470 r. przez braci Jarosławskich – Spytka i Rafała, pierwszej w Polsce tzw. ordynacji jarosławsko-przeworskiej. Obejmowała ona dwa miasta (Jarosław i Przeworsk) i 32 wsie, które musiały być dziedziczone w linii męskiej, a w razie wygaśnięcia jarosławskiej linii Lewitów miały przejść na Tarnowskich, a po nich na Melsztyńskich. Celem jej, tak jak ordynacji późniejszych, było zabezpieczenie sobie przez jej twórców czołowych stanowisk w państwie, gdyż – jak wiadomo – wpływy i znaczenie rodów możnowładczych opierały się przede wszystkim na potęgze majątkowej. Ordynacja przetrwała do 1518 r., w którym zniósł ją król Zygmunt I na prośbę Spytka¹².

Miasta prywatne zdecydowanie różniły się od miast królewskich pod względem ustrojowo-prawnym, mimo że formalnie jedne i drugie lokowane były na tym samym prawie magdeburskim. Odmienny charakter miast prywatnych przejawiał się przede wszystkim „w najrozmaitszych formach ingerencji pana i jego urzędników w życie miasta”, a zwłaszcza w tworzeniu ram prawnych, „w których funkcjonować winno miasto, jego władze i mieszkańcy”¹³. Obserwacje poczynione w odniesieniu do wielu miast wykazały, że wytyczanie, rozplanowanie i realizacja zabudowy, jak też formowanie się władz samorządowych były procesem zazwyczaj długotrwałym, przeciągającym się na dziesiątki lat. Podobna sytuacja zaistniała także w Jarosławiu. Ostateczne zakończenie tego procesu nastąpiło w drugiej połowie XV w., za czasów Spytka (III) Jarosławskiego. Zasadnicze znaczenie posiadał tu przywilej z 1479 r., wydany przez niego „na usilne prośby mieszczan i obywatelów” Jarosławia. Wystawca tego aktu w narracji podkreślał, że pragnąc, aby miasto „rosło bogactwy i pożytków obfitością i na przyszłe czasy w dobre bardziej się mnożyło”, nadaje mu „prawa i wiekuiste wolności”.

Ze względu na znaczenie i ważką treść dokumentu poświęcam mu większą uwagę, przy czym biorę pod uwagę jego wykładnię z XVII w. Oryginał przywileju z 1479 r. niestety się nie zachował, uległ zniszczeniu podczas pamiętnego pożaru Jarosławia w 1625 r. w noc św. Bartłomieja, gdy spłonął ratusz, a w nim dawne księgi i niektóre przywileje miejskie. Tych pierwszych odtworzyć już nie było można, zniszczone dokumenty zostały w 1630 r. odtworzone i potwierdzone przez księżną Annę Ostrofską na podstawie „przepisów” sporządzonych „czasu jednego”. „Przepisy” te to zapewne kopiariusz zatytułowany *Liber omnium et*

¹² P. Hrubyk, op. cit., s. 21–33; W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 129–130, 134–136, 226–297; J. Kus, *Manowie jarosławscy*, s. 27–28.

¹³ M. Mikołajczyk, *Sądownictwo w miastach prywatnych XVI-XVIII wieku. Problem odrębności postępowania w sprawach kryminalnych*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 77, 2016, s. 408.

singulorum privilegiorum (...) civitatis Jarosław... spisany w 1581 r. przez pisarza radzieckiego Sebastiana Rafałowicza z Chęcina¹⁴. Dokumenty wystawione zostały za „uniżoną prośbą mieszczan a wiernych poddanych”, dla ich wygody w tłumaczeniu z łaciny na język polski. W przywileju znalazły się transumpty dokumentów: Spytka z Tarnowa z lat 1413 i 1431, Spytka Jarosławskiego z 1479 i 1513 r., Stanisława Odrowąża z 1535 r., Zofii Tarnowskiej ze Sprawy z 1571 r., a nadto uchwały mieszczan jarosławskich z 1569 r. w sprawie dziedziczenia. Księżna do każdego z potwierdzonych dokumentów dała odpowiednie objaśnienia, uzupełnienia i swoją interpretację, a na koniec szereg szczegółowych przepisów od siebie¹⁵. Polskie tłumaczenie interesującego nas dokumentu, wraz z innymi, zamieścił w swojej monografii Jarosławia Franciszek Siarczyński (lecz bez uwag Anny Ostrogskiej)¹⁶, a następnie w dziejach parafii jarosławskiej Jakub Makara¹⁷. W całości przywilej z 1630 r. ukazał się drukiem staraniem Archiwum Państwowego w Przemyślu¹⁸. Aleksy Gilewicz uważał, że pan na Jarosławiu wzorował się na podobnym dokumencie, jaki jego brat Rafał wystawił w 1473 r. dla Przeworska, i nazywa ów dokument „ordynacją”¹⁹.

Na początku swojej „ordynacji” Spytek Jarosławski zapewnia mieszczan, że nie będzie podnosił im wysokości podatku rocznego ponad 20 grzywien „jako zwyczaj starodawny jest”, z wyjątkiem sytuacji, gdy zostaną uchwalone przez sejm czy sejmik

¹⁴ Obecnie w Archiwum Narodowym w Krakowie w zespole *Archiwum Sanguszków w Sławucie* (dalej: ANK, ASS), sygn. 57, *Liber omnium et singulorum privilegiorum civilium originalium conservationem libertatis R.P. Civitatis Jaroslaw...*, s. 7–12. Na podstawie tej kopii dokument wydany został w: *Archiwum książąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, wyd. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak (dalej: AS), t. 2, Lwów 1888, nr 180, s. 225–228. Oprócz kopii z krakowskiego kopiariusza zachowały się jeszcze kopie w: Biblioteka Kórnicka PAN (dalej: BK PAN), rkps 1113, *Liber metrices privilegiorum Civitatis Jaroslaviae Officii Proc-et Consularis*, s. 10–14; Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, rkps 112331/II, *Summariusz praw miasta Jarosławia*.

¹⁵ Oryginał przywileju Anny Ostrogskiej przechowywany był ongiś w archiwum miejskim, później w jarosławskim Muzeum, zaś od 1962 r. znajduje się w Archiwum Państwowym w Przemyślu, *Akta miasta Jarosławia – Dyplomy pergaminowe* (dalej: APP, AmJ-D), sygn. 4. Kopie w zasobie ANK i zbiorach BK PAN i Ossolineum.

¹⁶ F. Siarczyński, *Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu*, Lwów 1826, s. 25–31.

¹⁷ J. Makara, *Dzieje parafii Jarosławskiej od początku do r. 1772*, Jarosław 1936, s. 28–31.

¹⁸ *Przywilej Anny ze Stemberku, księżnej Ostrogskiej, wojewodziny wołyńskiej, dla Jarosławia z 1 sierpnia 1630 roku*, oprac. M. Proksa, Przemyśl 1995.

¹⁹ A. Gilewicz, *Przeworsk w okresie feudalnym i początkach kapitalizmu*, [w:] *Siedem wieków Przeworska. Szkice, studia i materiały z dziejów miasta*, red. A. Kunysz, Rzeszów 1974, s. 78.

nadzwyczajne pobory. Mowa jest tu o czynszu płaconym do zamku od domów miejskich i przedmiejskich. Każdy osadnik prawa niemieckiego płacił panu osady czynsz z działki użytkowanego gruntu. Podstawę jego wymiaru był łan. W 1630 r. księżna Anna Ostrogska określa ten podatek mianem szosu, nie był to jednak podatek o tej samej nazwie, płacony przez mieszczan na rzecz skarbu koronnego, którego stawka podstawowa wynosiła początkowo (XIV w.) 2 grosze od każdej grzywny majątku (domy i warsztaty rzemieślnicze). Tak też było w Jarosławiu, w którym zgodnie z przywilejem lokacyjnym stawka szosu (państwowego) wynosiła 1 skojec groszy praskich (2 grosze). Przy okazji uchwalania poboru sejmy nakładały na miasto nadzwyczajny szos w wysokości wielokrotności stawki podstawowej²⁰.

Ustrój Jarosławia opierał się na prawie magdeburskim i zarządzeniach właścicieli. Po lokacji nadrzędną pozycję we władzach miasta zajmował wójt dziedziczny²¹. Niemniej niebawem rządy w mieście miały spocząć w rękach rady miejskiej. Niestety z powodu niedostatku źródeł nie wiemy, kiedy owa zmiana się dokonała. W 1479 r. Spytek Jarosławski darował miastu ratusz – siedzibę władz samorządowych. Przedtem obrady władz miejskich mogły się toczyć w domu wójta²². Ratusz, zdaniem niektórych badaczy, wybudowano około połowy wieku XV²³. Po raz pierwszy rada wspomniana jest w dokumencie Spytka (II) w 1431 r.²⁴, zaś ratusz i rada wymienione są w zapisce sądowej z 1475 r. Spytek (III) Jarosławski, pożyczając wówczas 350 grzywien od szlachetnej Elżbiety, żony Jana Sopichowskiego, pod zastaw wsi Leżachów, zobowiązał się dług spłacić w siedmiu ratach w ratuszu jarosławskim w obecności rajców (*in pretorio Jaroslaviensi coram consulibus*)²⁵. Pisze Jerzy Motylewicz w zarysie dziejów miast województwa podkarpackiego: „Samorządy miast prywatnych miały na ogół szczupły stan osobowy. Urzędy radzieckie działały w składach nie większych niż

²⁰ J. Bardach, B. Leśnodorski, M. Pietrzak, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976, s. 121, 241.

²¹ J. Kus, *W sprawie lokacji Jarosławia*, „Studia Historyczne”, t. 25, 1982, z. 2, s. 325–331; J. Krochmal, *Przywilej lokacyjny miasta Jarosławia z 1375 roku*, Przemyśl 1991; J. Kus, *Przywilej lokacyjny miasta Jarosławia z 1375 roku*, Jarosław 1995; E. Dybek, *Lokacje na prawie niemieckim w ziemi przemyskiej w latach 1345–1434*, Lublin 2004, s. 93–94.

²² Por. A. Berdecka, *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Wrocław 1982, s. 136.

²³ M. Borowiejska-Birkenmajerowa, *Jarosław. Główne przemiany urbanistyczne (do końca wieku XV)*, RSMJ, t. 9, 1972–1976, s. 35; J. Malczewski, *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku – Powstanie – Zagospodarowanie – Układy przestrzenne*, Rzeszów 2006, s. 289.

²⁴ AS, t. 2, nr 126, s. 149–150.

²⁵ AGZ, t. 19, Lwów 1906, s. 30, nr 148.

czterooosobowe, natomiast wójtowsko-ławnicze – w pięciu do siedmioosobowych”²⁶. Dla przykładu, w Rzeszowie urząd radziecki składał się z czterech rajców rezydujących, z których jeden co kwartał, na przemian, sprawował urząd burmistrza. Pełny skład rady obejmował także rajców „starych”, z poprzednich kadencji, którzy pełnili tę funkcję prawdopodobnie dożywotnio, stąd też liczebność rady nie była stała²⁷. Również w średniowiecznym Przeworsku – według A. Gilewicza – „na ogół występują czterej radni”²⁸, co znaczy, że bywało ich więcej. Niestety, bardzo skąpo została udokumentowana rada miejska w piętnastowiecznym Jarosławiu. Jedyna z tego okresu zapiska sądowa (z 1451 r.) imiennie wymienia pięciu rajców; byli to: Tomasz Koczel, Mikołaj szewc, Piotr kuśnierz, Stancel rzeźnik, Mikołaj Kosztan²⁹. Czy był to jednak pełny skład urzędującej wówczas rady? Być może, że czterej z nich to rajcy urzędujący (wraz z burmistrzem), a jeden to rajca „stary” z głosem doradczym. Pierwsza pewna informacja o liczbie rajców jarosławskich pochodzi dopiero z 1519 r. Dokonano wtedy, jeszcze za życia kasztelana krakowskiego, podziału miasta pomiędzy jego córki: Magdalenę Pilecką, wojewodzinę bełską, Annę Odrowążową, wojewodzinę ruską, oraz bratanka Hieronima (syna Rafała z Jarosławia i Przeworska, marszałka Królestwa Polskiego)³⁰. Według „porządku wyboru władz miejskich” z tego roku każdy z trzech współwłaścicieli wybierał 6 rajców, w tym dwóch urzędujących (*sedentes consules*); rada miejska składała się wówczas z 6 rajców urzędujących i 12 starych (*consules antiqui*) z głosem doradczym. Burmistrza (*proconsul alias magister civium*) miano wybierać „według dawnego obyczaju” spośród urzędujących rajców alternatywnie, po kolei z każdej części miasta³¹. Z przywileju Anny Ostrogskiej z 1630 r. dowiadujemy się, że wcześniej zmiany na urzędzie burmistrza dokonywały się co

²⁶ J. Motylewicz, *Wstęp*, [w:] *Miasta Podkarpacia*, oprac. J. Motylewicz, A. Pyszkowski, Rzeszów 2011, s. 14.

²⁷ A. Pęckowski, *Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVIII wieku*, Rzeszów 1911, s. 128; F. Leśniak, *Życie gospodarcze, społeczne i kulturalne*, [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994, s. 200–201.

²⁸ A. Gilewicz, op. cit., s. 153. O czterech rajcach pisze A. Łosowska, *Paweł i inni pisarze przeworscy w drugiej połowie XV wieku*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 90.

²⁹ *Providi Thomas Coczel, Nicolaus sartor, Petrus pellifex, Stanzwl carnifex, Nicolaus Coszthan Consules et tota communitas civitatis Iaroslauiensia...*, AGZ, t. 13, s. 318, nr 4297. Chodziło tu o proces miasta z wojewodziną sandomierską Sądochną z Jarosławia i Zgłobienia, babką Spytka Jarosławskiego.

³⁰ W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 291–293.

³¹ P. Hrabek, op. cit., s. 180; J. Makara, op. cit., s. 603–604.

miesiąc i były – według słów księżnej – przyczyną wielkiego nieporządku. Czy było tak samo 100 lat wcześniej, nie wiadomo.

„Ordynacja” Spytka przypominała rajcom zakres ich obowiązków, do których należały: administrowanie miastem i zarządzanie jego finansami w zakresie dochodów i wydatków. Przekazując miastu ratusz, dziedzic dołączył do niego „prowent ratuszny”, tj. „ratusz ze wszystkim jego czynszem, budkami przekupniów pod temże ratuszem będącemi i czynsz z nich...”

Zgodnie z przywilejem lokacyjnym sądownictwo w mieście sprawował wójt dziedziczny. Od lat 30. XV w. wójtostwo jarosławskie należało do rodziny Mzurowskich. W wyniku działań rodzinnych uległo ono rozdrobnieniu. W latach 70. stulecia było w posiadaniu braci: Mikołaja, Jana Budka i Michała plebana strzelczyckiego. Wszyscy pisali się *de Kydalowycze*³². W 1479 r. Spytak Jarosławski wykupił od Michała z Kidałowic jego część wójtostwa jarosławskiego za cenę 400 grzywien³³. W końcu XV w. jako wójtowie dziedziczni występują synowie Budka z dwu małżeństw: Łukasz, Eustachy, Florian i Eulogiusz *alias Losz*³⁴. Przywilej lokacyjny z 1375 r. uposażał dziedzicznego wójta sześcioma łanami ziemi, częścią dochodów z kar i opłat sądowych, dochodami z kramów rzeźniczych, sukienniczych i szewskich, z łaźni i dwóch młynów na Sanie, z których jeden znajdował się pod górą zwaną Białobrzegi, a z czasów jeszcze pierwszej lokacji także łąkami „pod górą”. Nadto wójt miał prawo wolnego połowu ryb w rzece. Część niewykupionego przez dziedziców wójtostwa pozostawała w rękach wójtów dziedzicznych do połowy XVII w.³⁵ Wraz ze słabnięciem pozycji wójta dziedzicznego w mieście wzrastało znaczenie rady miejskiej. Teoretycznie wzrastał też zakres samorządności gminy miejskiej³⁶. W praktyce jednak, na skutek coraz większej ingerencji pana feudalnego w życie miasta, samorządność miejska była ograniczana.

³² AGZ, t. 18, Lwów 1903, s. 66, nr 440; s. 129, nr 848; s. 220, nr 1501; s. 233, nr 1597; s. 234, nr 1605; s. 246, nr 1708; s. 360, nr 2455; s. 373, nr 2521; s. 374, nr 2527; t. 19, s. 5, nr 24; s. 98, nr 505; s. 105–106, nr 538; J. Kus, *Jeszcze o manach*, s. 111–116.

³³ AGZ, t. 19, s. 38–39, nr 199; P. Hrabek, op. cit., s. 193.

³⁴ AGZ, t. 19, s. 131, nr 679; J. Kus, *Jeszcze o manach*, s. 114–115. W 1508 r. trzy grzywny podatku ze swych dóbr wójtowskich zapłacił tylko Losz, zob. *Źródła dziejowe*, t. 18/1, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 7: *Ziemie ruskie*, cz. 1, *Ruś Czerwona*, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1902, s. 113.

³⁵ K. Kieferling, *Jarosław*, s. 58. Ostatnim wójtem dziedzicznym był Wawrzyniec Olszowski (Olszanowski). Po jego śmierci ta część wójtostwa przypadła prawem kaduka Annie Alojzie Chodkiewiczowej, która jego uposażenie ziemskie przekazała jezuitom.

³⁶ M. Załęska, *Wójtostwa dziedziczne w miastach Małopolski w późnym średniowieczu (studium historyczno-prawne)*, Warszawa 2005, s. 80–81.

W związku z podziałem wójtostwa i wykupem jego części przez Spytka Jarosławskiego sytuacja stała się skomplikowana. Przypomnijmy, że przywilej lokacyjny dał wójtowi dziedzicznemu w sprawach „kryminalnych i gardłowych lub jakichkolwiek innych (...) pełne i całkowite prawo sądenia, skazywania i karania tak, jak to samo prawo niemieckie żąda i wymaga”³⁷. Sam wójt podlegał sądowi królewskiemu. Po donacji Jarosławia Janowi z Tarnowa stał się urzędnikiem patrymonialnym pana miasta. Swoim przywilejem Spytek Jarosławski scedował sądowe atrybucje wójtowskie na podwójciego (*viceadvocatus*), który zgodnie z dyspozycją dokumentu z 1479 r. miał być „sędzią przysięgłym”. Podwójciego mianował pan miasta; wójt dziedziczny zachował jednak prawo współdecydowania w tym wyborze.

Wójt dziedziczny, a później podwójci, przewodniczył ławie miejskiej. Nie wiemy, ilu członków liczyła jarosławska ława w XV w., ale prawdopodobnie składała się, podobnie jak w innych miastach rządzących się prawem niemieckim, z 7 ławników³⁸. W początkach XVI w. ławnicy (*scabines*) byli wybierani – jak mówi „Porządek wyboru władz miejskich” z 1519 r. – „kiedy zachodziła potrzeba”³⁹. Kompetencja sądowa jarosławskiego wymiaru sprawiedliwości rozciągała się na wszystkich mieszczan, zarówno na obywateli (*cives*) posiadających pełne prawo miejskie, jak i na pozostałych mieszkańców miasta (*incolae*). Sądowi wójtowsko-ławniczemu nakazywał Spytek stosowanie podstawowej zasady sądownictwa stanowego *actor sequitur forum rei*⁴⁰. Jej istotą było założenie, że powód powinien stawać przed sądem właściwym dla pozwanego; w praktyce oznaczała, że wszyscy członkowie jarosławskiej gminy miejskiej nie tylko w sprawach między sobą, lecz także w sprawach ze wszystkimi ludźmi „obcymi”, o ile byli przez nich pozwani, stawali zawsze przed sądem miejskim w Jarosławiu. Powód zatem, choćby był nim szlachcic, nie mógł pozwać jarosławianina przed sąd sobie właściwy, lecz tylko przed sąd właściwy pozwanemu, to jest sąd w Jarosławiu. Przy odmiennym kierunku stron procesowych, tzn. gdy powodem był mieszkaniec Jarosławia, stawał wówczas przed sądem właściwym dla swojego pozwanego. Gdyby jednak jakiegokolwiek osoby popełniły „wielki występki” w mieście, to takim złoczyńcom („wszystkim krwie rozlewcom, gwałtownikom i usilnie domy miasta naszego pomienionego nachodzących i pokój łamiący wszelakich”) należało

³⁷ J. Kus, *Przywilej*, s. 11, 28, 32.

³⁸ M. Załęska, op. cit., s. 89.

³⁹ P. Hrabek, op. cit., s. 189; J. Makara, op. cit., s. 604.

⁴⁰ M. Załęska, op. cit., s. 100–101.

wymierzyć sprawiedliwość „za świeża”. Dopuszczał przy tym dziedzic w przypadku zwłoki, „jako zwykło bywać, aby się sprawował w prawie swoim”. Z zasady *actor sequitur forum rei* wyjęte zostały „artykuły prawa ziemskiemu zachowane”.

Instancją odwoławczą od wyroków ferowanych przez sąd miejski był sąd zamkowy dziedzica miasta. Dopuszczalna była również możliwość zwracania się po pouczenia i rozstrzygnięcia prawne do sądów wyższych prawa niemieckiego we Lwowie i w Krakowie. Rozwój samorządu miejskiego pociągał za sobą konieczność utworzenia kancelarii miejskiej. Zniszczenie średniowiecznych ksiąg miejskich nie pozwala niestety na odtworzenie jej dziejów. W 1451 r. w księdze ławniczej Przemyśla odnotowany jest pisarz miasta Jarosławia⁴¹. Wcześniejsza, bo z 1431 r. jest pierwsza wiadomość o posiadaniu przez Jarosław własnej pieczęci. W przywileju z tego roku dla mieszczan jarosławskich jest mowa o wystawianiu przez rajców dokumentów „pod pieczęcią miejską”⁴². W 1496 r. natomiast, gdy przed sądem ławniczym we Lwowie stawał Eustachiusz, syn jarosławskiego wójta dziedzicznego Budka, w imieniu matki Doroty i braci Floriana i Eulogiusza, okazał pełnomocnictwo „potwierdzone pieczęcią panów rajców jarosławskich”⁴³.

Swoją kancelarię posiadał również sąd zamkowy. Akta zamku jarosławskiego wspomniane są w 1486 r., zaś księgi zamkowe w 1502 r.⁴⁴ „Prawo zamkowe” (*ius castris Iaroslaviensis*) obejmowało całą ludność „państwa” jarosławskiego, począwszy od szlachty lennei, a skończywszy na chłopach⁴⁵.

W zarządzaniu swymi dobrami dużo uwagi poświęcał Spyttek handlowi. W gospodarce średniowiecznego Jarosławia wymiana towarowa odgrywała podstawową rolę. Położenie miasta przy głównej drodze ruskiej, która stała się już w XIV w. najważniejszym szlakiem wymiany Małopolski i Śląska ze Lwowem i ziemiami wschodnimi, stworzyło korzystne warunki do prowadzenia handlu, co dawało szansę na szybki rozwój. Handel średniowiecznej Polski to – co już podkreślał Stanisław Kutrzeba – handel tranzytowy⁴⁶. Plastycznie ujęła to Łucja Charewiczowa:

⁴¹ *Sigismundus, notarius ciuitatis Iaroslaviensis...* (Pomniki dziejowe Przemyśla. Księga ławnicza 1445–1452, t. 2, wyd. J. Smółka, Z. Tyimińska, Przemyśl 1936, s. 116, nr 998).

⁴² *Przywilej Anny ze Stemberku*, s. 27.

⁴³ *Plenipotencia, Sigillo dominorum Consulium Iaroslaviensium munita* (K. Badecki, *Zaginionie księgi średniowiecznego Lwowa. Studium rekonstrukcyjne*, Lwów 1927, s. 61 i Tablica IV).

⁴⁴ ...*in actis castris Iaroslaviensis* (AGZ, t. 19, nr 294); ...*in libro castrensi Iaroslaviensi* (AGZ, t. 18, nr 4020).

⁴⁵ J. Kus, *Manowie jarosławscy*, s. 32.

⁴⁶ S. Kutrzeba, *Finanse i handel średniowiecznego Krakowa*, Kraków 2009, s. 189–194.

„...o ile *gros* towarów Krakowa stanowiło sukno, to towarem Lwowa są jedwabie i korzenie, z charakteru zaś handlu wynika, że się te artykuły na przemian wymijają. Zaopatrzone suknem wozy krakowskie powracają na zachód z towarem wschodnim, wyładowanym z magazynów lwowskich, na których miejsce wchodzi sukno, w krótkim czasie wywożone na wschód, Ruś Czerwoną, Podole i Mołdawję, skąd znowu jako ekwiwalent tego tekstylnego eksportu pojawiają się woły, gnane stadami na zachód. Na wschód idzie także cały szereg artykułów drobniejszych i naodwrot”⁴⁷.

A wszystko to przechodziło przez Jarosław. Ogólne przeobrażenia handlu europejskiego w późnym średniowieczu, które wpłynęły na zmiany jego struktury, nie wpłynęły zasadniczo na strukturę handlu lądowego przechodzącego przez Jarosław. Do początków XVI w. organizowany był w Jarosławiu jeden jarmark, rozpoczynający się w dzień Wniebowzięcia NMP (15 sierpnia). Odbywał się on prawdopodobnie od czasu lokacji miasta (około połowy XIV w.) i zwany jest w źródłach „wielkim”, „głównym” lub „jarosławskim”. Dla potrzeb stale rosnącego ruchu handlowego Spytek Jarosławski postarał się o przywileje na dwa nowe jarmarki. W 1505 r. król Aleksander na jego prośbę ustanowił doroczne jarmarki na dzień Nowego Roku. W 1508 r. tenże Spytek uzyskał przywilej na organizowanie jarmarków w dzień św. Andrzeja (30 listopada)⁴⁸. W sumie od początku XVI w. posiadał Jarosław prawo urządzania 3 jarmarków: noworocznego, letniego (15 sierpnia) i jesiennego (30 listopada)⁴⁹. Zapisy dokumentów królewskich pozwalały na udział w nich wielu rodzajom handlujących: kupcom, przekupniom i kramarzom, którzy też tłumnie na nie przybywali. Dodać należy, że w 1443 r. Spytek (II) z Jarosławia, starosta lwowski, stryj naszego Spytka, uzyskał od Władysława Warneńczyka nakaz zobowiązujący wszystkich kupców jadących z towarem, by nie ważyli się omijać miasta bocznymi drogami (przymus drożny)⁵⁰. O rozwoju handlu jarosławskiego świadczy także istnienie tu komory celnej. Cło (*theloneum*) do grodu-zamku jarosławskiego „od dawnych czasów należało i teraz należy” – czytamy w zapisce sądowej z 1458 r.⁵¹ Początkowo

⁴⁷ Ł. Charewiczowa, *Handel średniowiecznego Lwowa*, Lwów 1925, s. 2.

⁴⁸ *Matricularum Regni Poloniae Summaria* (dalej: MRPS), wyd. T. Wierzbowski, cz. 4, Warszawa 1910–1915, nr 8692.

⁴⁹ J. Kus, *Między Krakowem a Lwowem*, s. 278–303.

⁵⁰ AS, t. 2, nr 140, s. 166–167.

⁵¹ ...*quo theloneum ad castrum Iaroslavienses ab antiquis temporibus spectabat et nunc spectat* (AGZ, t. 19, s. 2, nr 7).

stanowiło ono własność monarszą. Zgodnie z taryfą dla kupców toruńskich z trzeciej ćwierci XIV w. opłata od konia kupieckiego wynosiła 1 gr⁵². Było to więc cło mytnicze, w przypadku którego podstawą pobierania opłat były jednostki środków transportowych i komunikacji (wozy, konie itp.).

W 1387 r. cło jarosławskie wraz z miastem i zamkiem przeszło w ręce Tarnowskich. W 1502 r. Spytek Jarosławski, kasztelan krakowski, otrzymał od króla Aleksandra potwierdzenie przywileju na pobieranie mostowego w Jarosławiu, nadanego przez poprzedników króla „dawnymi czasy” (*antiquitus*)⁵³. Powtórnie potwierdził ów przywilej w 1508 r. król Zygmunt I, określając tym razem stawki opłat: od każdego wozu po pół grosza, od konia i wołu po 4 denary, od człowieka pieszego 2 denary⁵⁴. Powszechnym sposobem eksploatacji komór celnych było wydzierżawianie ich osobom trzecim za umówioną z góry opłatą⁵⁵. Dzierżawcą takim, administratorem (*theleonator*), komory jarosławskiej był w 1464 r. Żyd Jordan⁵⁶, a w 1512 r. Żyd lwowski Salomon, któremu Spytek Jarosławski wydzierżawił cło na 4 lata za 10 florenów rocznie, płatnych na św. Michała (29 września)⁵⁷.

Wzięte zostały w „ordynacji” w obronę interesy gości jarmarcznych; na radzie spoczywał bowiem obowiązek dopilnowywania prawidłowości miar i wag.

„Poruczamy nadto rajcom naszego przerzeczonego miasta opatrności – czytamy w dokumencie – aby podług prawa ich wszystkie, szczególnie niesprawiedliwe miary, mianowicie miodowe, zbożne i inszych jakichkolwiek rzeczy, także łokci wagi nieprawdziwej i gwichtów fałszywych w przerzeczonej mieście naszym godnie doglądali i dozierali, aby sprawiedliwość każdemu we wszystkim pokazana była”⁵⁸.

Sądzenie i karanie winnych w tej mierze Spytek Jarosławski zastrzegł dla siebie. Na mocy tegoż aktu „Wszyscy kupcy i kramarze prowadzący rzeczy i towary własne od wszelkiego podatku mytnego, mostowego i przewoźnego...” zostali zwolnieni. Miało to stanowić zachętę dla obcych kupców do odwiedzania

⁵² S. Weymann, *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Poznań 1938, s. 124, tab. 6.

⁵³ MRPS, cz. 3, Warszawa 1908, nr 512.

⁵⁴ Ibidem, cz. 4, nr 244.

⁵⁵ S. Weymann, op. cit., s. 93–95.

⁵⁶ AGZ, t. 13, s. 432, nr 5366.

⁵⁷ MRPS, cz. 4, nr 1549.

⁵⁸ Jak wyjaśniała w swoim komentarzu księżna Anna Ostrogska, Jarosław „wedle uprzywilejowania jarmarcznego” nie podlegał jurysdykcji podwojewódzkiego ruskiego, który z ramienia wojewody kontrolował ceny, miary i wagi. Zob. *Przywilej Anny ze Stemberku*, s. 47.

jarosławskich jarmarków. Opłatom podlegać mieli jednakże ci, „którzy prowadzą rzeczy cudze i furmani towary cudze wożący...”⁵⁹.

W interesie mieszczan jarosławskich Spytek Jarosławski zakazał obcym kupcom handlu poza terenem miasta we wsiach „państwa jarosławskiego”. Było to powtórzenie takiegoż zakazu z przywileju lokacyjnego z 1375 r. (tzw. prawo mili zapowiedniej). Prawo to wprawdzie nie dawało bezpośrednich korzyści gminie i jej władzom, ale pośrednio przyczyniało się do zabezpieczenia interesów jego mieszkańców jako monopolistów handlowych i rzemieślniczych na określonym terenie oraz do zamiany miasta w zamknięty okręg ekonomiczny⁶⁰.

Zdobycie portów czarnomorskich przez Turków stanowiło ciężki cios dla handlu wschodniego. Po 1475 i 1484 r. najważniejsze dla nich drogi handlowe zostały odcięte, przepadły kapitały kupców zainwestowane w Kilię i Białogrodzie. Równocześnie zaczęły się niszczące napady Tatarów na ziemie czerwonoruskie. Pierwszy, który dotknął również Jarosławia, nastąpił w 1489 r.⁶¹ Dlatego Spytek Jarosławski w pełni poparł wyprawę króla Jana Olbrachta na Mołdawię w 1497 r., licząc, że rozbije ona turecką zaporę nad Morzem Czarnym, powstrzyma najazdy tatarskie i przywróci handel z portami czarnomorskimi. Był jednym z tych, którzy pożyczyci na nią królowi pieniądze, wziął w niej udział osobiście, a później dotkliwie odczuł jej następstwa. Wyprawa poniosła klęskę, a sułtan, biorąc odwet za niedoszły zamach na Kilię i Białogród, wysłał wiosną 1498 r. znaczne siły, które wspomagane przez Wołochów spustoszyły szereg miast na Rusi Czerwonej, między nimi Jarosław⁶². Najazdy te powtarzały się później dość często: w 1499, 1500, 1502⁶³. Klęski te nie zachwiały pozycji gospodarczej Jarosławia, bo miasto wspomagane przywilejami królewskimi szybko się odbudowywało. W 1503 r. mieszczanie zostali zwolnieni na 10 lat od płacenia podatków⁶⁴, zaś w 1507 r. na 2 lata od podatków i ceł⁶⁵.

Obok handlu mieszkańcy Jarosławia trudnili się rzemiosłem. Zajmujący się jego dziejami J. Motylewicz stwierdza: „Niemal całkowicie nieznany jest stan

⁵⁹ F. Siarczyński, op. cit., s. 28; AS, t. 2, s. 225; W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 282.

⁶⁰ A. Wędzki, *Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII wieku*, Warszawa 1974, s. 216–218.

⁶¹ F. Siarczyński, op. cit., s. 50–52; A. Walawender, *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450–1586*, t. 2: *Zniszczenia wojenne i pożary*, Lwów 1935, nr 338.

⁶² W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 264–265.

⁶³ F. Siarczyński, op. cit., s. 50–52; A. Walawender, op. cit., nr 472, 502.

⁶⁴ MRPS, cz. 3, nr 722.

⁶⁵ *Ibidem*, cz. 4, nr 146.

rzemiosła sprzed XVI w.”⁶⁶ Zachowało się jednak nieco wzmianek o jarosławskich rzemieślnikach. W księgach ławniczych Przemysła z pierwszej połowy XV w. występują: szewcy Matis (1425–1426) i Mikołaj (1437)⁶⁷. W skład rady miejskiej w 1451 r. wchodził Mikołaj szewc, Piotr kuśnierz, Stancel rzeźnik⁶⁸. Akt działowy dóbr jarosławskich z 1519 r. wymienia imiennie 7 szewców, 6 tkaczy czy też sukienników, 2 kowali i pojedynczych: piekarza, krawca, kaletnika, kołodzieja, bednarza, stelmacha, kuśnierza, miecznika, haftarza, a także grzebieniarza. „Jak na Jarosław, to dość mała liczba rzemieślników nawet wtedy, gdy uwzględnimy, że to pierwsza ćwierć wieku szesnastego” – zauważa P. Hrabyk⁶⁹. Należy jednak mieć na uwadze, że dane te dotyczą tylko rzemieślników zamieszkałych w obrębie miasta – „w murach”, pomijają natomiast przedmieścia. Nie ulega wątpliwości, że od początku istnienia miasta pracowali tu rzemieślnicy związani z obróbką drewna – cieśle i stolarze, gdyż w średniowiecznym Jarosławiu zdecydowanie dominowała zabudowa drewniana. Ważną gałęzią wytwórczości rzemieślniczej było garncarstwo. Garncarze jako ci, którzy „pracują w ogniu”, w ogóle wyłączeni byli z miasta, gdyż ówczesni ludzie bardzo obawiali się ognia wśród drewnianych domostw, zresztą nie bezzasadnie⁷⁰. Licznie występująca podczas prac wykopaliskowych na terenie miasta lokacyjnego ceramika odznacza się bogactwem form naczyń i wysokim poziomem wykonania⁷¹.

Nie wiadomo, kiedy rozpoczął się w Jarosławiu proces organizacji cechów rzemieślniczych. Najstarszy znany nam statut cechowy zatwierdził w 1505 r. Spytek Jarosławski dla szewców⁷². Do najstarszych należał również cech tkacki; zachowany statut pochodzi z 1518 r., co nie wyklucza jednakże wcześniejszej metryki tej organizacji rzemieślniczej⁷³. Jan Małecki przypuszcza, że Jarosław jednak był nie tyle producentem, co pośrednikiem w handlu płótnem, a zwłaszcza sukniem⁷⁴. Zdecydowana większość istniejących w ówczesnych miastach rzemiosł uprawiana była poza organizacją cechową. Rzemieślnicy ci, zwani partaczami lub szturarzami, byli przez cechy i władze miejskie zwalczani. W 1515 r. Spytek Jarosławski

⁶⁶ J. Motylewicz, *Rzemiosło jarosławskie*, s. 45.

⁶⁷ *Pomniki dziejowe Przemysła. Księga ławnicza 1402–1445*, wyd. J. Smółka, Z. Tymińska, Przemysł 1936, s. 134, nr 1663; s. 139, nr 1726; s. 237, nr 2615.

⁶⁸ AGZ, t. 13, s. 318, nr 4297.

⁶⁹ P. Hrabyk, op. cit., s. 33.

⁷⁰ J. Olszewska, *Jarosławski ośrodek kaflarski*, RSMJ, t. 2, 1963/1964, s. 50–52.

⁷¹ *Gminny Program Opieki nad Zabytkami Miasta Jarosław*, s. 36–40.

⁷² J. Smółka, *Katalog Archiwum Aktów Dawnych miasta Jarosławia*, Jarosław 1928, s. 9, nr 2.

⁷³ Ibidem, s. 9, nr 1.

⁷⁴ J. Małecki, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*, Warszawa 1963, s. 126.

na prośbę krawców cechowych wydał przepisy przeciwko szturarzom, czyli krawcom luźnym⁷⁵. „W każdym mieście, nawet małym i słabo rozwiniętym, był co najmniej jeden młyn zbożowy” – zauważa Anna Berdecka⁷⁶. W Jarosławiu 2 młyny przywilejem lokacyjnym otrzymał wójt dziedziczny. W XV w. źródła wspominają o młynarzach: Marcinie Waznym/Wasznyim i Stanisławie⁷⁷. W akcie z 1519 r. wymienione są młyny nazwane: „Urbanów”, „Marcinów”, „Radon” i „Wasznij”⁷⁸.

Ze 100 łanów otrzymanych w czasie lokacji w 1375 r. 6 łanów przypadło wójtowi dziedzicznemu, 1 łan kościołowi parafialnemu i 3 przeznaczono na pastwiska miejskie. Nie dysponujemy niestety informacjami pozwalającymi na odtworzenie podziału pozostałej części gruntów i sposobu ich użytkowania. Wiadomo, że tylko niewielką część areálu wydzielano pod zabudowę miasta. Każdy z osadników otrzymywał wraz z działką budowlaną prawdopodobnie jeden ogród. Nie zawsze miasto potrafiło zagospodarować całość nadanych gruntów. Zdaniem K. Gottfrieda, w dokumencie lokacyjnym z roku 1375 przeznaczono około 40 łanów frankońskich gruntów podmiejskich, „przeważnie żyznych lessowych, pod uprawy rolne jako podstawę utrzymania wielu mieszkańców jarosławskiej osady, zanim nie zaprzątnęły ich przeważnie rzemiosło i handel”⁷⁹. Autor nie poparł jednak swojej tezy żadnym dowodem źródłowym, a przywilej Władysława Opolczyka milczy na ten temat.

W 1479 r. Spytek Jarosławski obiecał „rolnikom miasta tegoż naszego robocizn z ról ich nad pięć dni, zwłaszcza zwyczajnych odrobionych” nie zwiększać. Sprawę tej pańszczyzny wyjaśnia komentarz z 1630 r. księżnej Anny Ostrogskiej do dokumentu jej prapradziada. Chodziło o „pięć dni do wożenia z pola kop, acz tego wożenia wyraźnemi słowy nie dołożono”. „W tem przywileju – wyjaśnia nadto księżna – uwalnia pan z Tarnowa rolników do miasta należących od wszelakich [innych] robót i podatków”⁸⁰.

Mieszczanie zachowywali prawa do łąk i pastwisk na „Szczukomłotach” i przylegających do nich „chroścín” z prawem trzebieńia⁸¹. Łąki te na prośbę jaro-

⁷⁵ J. Smółka, op. cit., s. 12–13, nr 10 a.

⁷⁶ A. Berdecka, op. cit., s. 139.

⁷⁷ *Molendinator Martinus Wazny* wspomniany w 1493 r. (AGZ, t. 15, nr 2390, 2496), *molendinator Stanislaus* w 1447 r. (*Pomniki dziejowe Przemysła. Księga ławnicza 1445–1452*, t. 2, s. 32, nr 253).

⁷⁸ P. Hrabýk, op. cit., s. 33, 184–185, 188.

⁷⁹ K. Gottfried, *Jarosław*, s. 56.

⁸⁰ *Przywilej Anny ze Stemberku*, s. 39.

⁸¹ K. Gottfried, *Jarosław*, s. 56, 65. Szczukomłoty rozległe pola i łąki wzdłuż drogi ku Pełkiniom.

sławian sprzedał im wojewoda sandomierski Spytek (I) z Tarnowa i Jarosławia w 1413 r. ; a nieco później (1431 r.), „upatrując niedostatek, który miasto cierpi w pastwiskach”, dodał jeszcze sąsiednie pola i łąki, ciągnące się wzdłuż drogi ku pobliskiej wsi Pełkinie⁸².

Mieszczanie użytkować mogli lasy po obu stronach Sanu z przeznaczeniem drzewa na cele budowlane i na opał, co gwarantował im już przywilej lokacyjny. Nad prawidłową eksploatacją lasów czuwał „urzędnik zamku jarosławskiego” (starosta). Nakazywał przy tym dziedzic miasta, aby mieszczanie wozili wyrąbane drewno „do domów swoich nie wynajdując dróg nowych, ale tylko starodawnymi bez szkody łąk i inszych ról płodnych”. Zwolnił następnie mieszczan od płacenia przewoźnego „za zepsowaniem mostu i niebytnością jego na rzece Sanie i od wszelkiego mostowego podatku”. Mieli jednak budowę nowego mostu „robocizną ratować”. Sam zaś zobowiązał się zapłacić rzemieślnikom za robociznę. Równocześnie Spytek zezwolił kmieciom z wsi jarosławskich wozić „wolnie” wspomniane drewno do miasta „na budowania (...), jednak nie skądinąd, ino gdzie by przez nas albo starostę naszego zamkowego na ten czas będącego było im dano i pokazano”. Otrzymali mieszczanie, co było nowym przywilejem, prawo wolnego połowu ryb w Sanie, zwłaszcza „sakiem i wędką”.

W. Dworzaczek, oceniając Spytko Jarosławskiego jako gospodarza, pisze o jego nadmiernej oszczędności, o czym świadczą mają rozmiary fundacji pobożnych „pozostających w niejakej dysproporcji do wielkości jego fortuny” i wymienia trzy takie fundacje⁸³. W 1462 r. jako kolator kaplicy pw. św. Krzyża, Łukasza i Jana Chrzyciela (za bramą Krakowską na Woli) oddał prebendę szpitalną swojemu kapelanowi Mikołajowi, synowi Jana z Szadek, uposażając go czterema grzywnami na cle jarosławskim oraz dziesięciną z folwarku zamkowego za Sanem. Do prebendarza należał dom na Woli z ogrodem i łąnem roli. Pięć lat później powiększył to uposażenie o dwie grzywny rocznie na cle jarosławskim i pół kłody mąki tygodniowo z miejskich młynów na wyżywienie ubogich. Wspomnieć należy, iż w 1477 r. podstarości lwowski Pełka (Paweł) Łysakowski zapisał na rzecz tychże ubogich pięć grzywien rocznie z czynszów kmiecych i karczmy w swojej wsi Pełkiniach. Darczyńca miał składać pieniądze w ciągu 2 tygodni po św. Marcinie na ręce rajców jarosławskich (*in manus consumum Iaroslaviensium*)⁸⁴, z czego możemy wnioskować o zarządzaniu funduszami

⁸² AS, t. 2, nr 102, s. 120–121; nr 126, s. 149–150.

⁸³ W. Dworzaczek, *Leliwici*, s. 284.

⁸⁴ AGZ, t. 19, nr 163.

szpitalnymi przez radę miejską. Ówczesne szpitale nie prowadziły specjalnej działalności leczniczej, ograniczając się w najlepszym razie do udzielenia doraźnej pomocy medycznej przez miejskiego cyrulika. Opieka szpitalna polegała na przede wszystkim na zapewnieniu chorym dachu nad głową, strawy i przyodziewku, do czego dochodziły posługi religijne⁸⁵. W 1495 r. Spytek w mieście kaplicy wybudował kościół szpitalny pw. św. Ducha. Równocześnie biskup przemyski Mikołaj z Krajowa zatwierdził fundację i udzielił kościołowi odpusty dla odwiedzających go⁸⁶.

W 1467 r. Spytek Jarosławski, podówczas podkomorzy przemyski, wspólnie z plebanem Mikołajem z Nowego Miasta Korczyna uposażył altarzystę ołtarza św. św. Katarzyny, Barbary i Agnieszki w kościele parafialnym pw. Wszystkich Świętych w Jarosławiu, wzniesionym na placu przyrynkowym, 8 grzywnami na cle jarosławskim, nadając mu nadto pół łanu roli, ogród z folwarkiem i domem. Prebendarz miał zaś odprawiać trzy msze tygodniowo za dusze donatorów i wspomagać plebana⁸⁷. Dodam, że w obecności dziedzica miasta szlachetny Jakub z Krzywcy zapisał w 1508 r. kościołowi parafialnemu wieś Szczytną, zakupioną za 300 grzywien od Ścibora Korytko i jego żony Anny. Donację zatwierdził król Zygmunt I, zwalniając ją od wszelkich ciężarów i danin⁸⁸. Nie znamy daty rozpoczęcia budowy świątyni. Na podstawie badań archeologiczno-architektonicznych prowadzonych w 2008 r. na placu po farze, Gabriela i Mariusz Ziółkowski datują I fazę jej budowy na lata 1423–1455, kolejną zaś na lata 1455–1520, a więc na lata życia Spytka Jarosławskiego⁸⁹. Za początkiem budowy w pierwszej połowie XV w. i jej kontynuacją w drugiej połowie stulecia (1430–1470) opowiadają się Maria Borowiejska-Birkenmajerowa⁹⁰ i K. Gottfried⁹¹. Krystyna Kieferling czas powstania kościoła podaje

⁸⁵ Z. Budzyński, *Dzieje opieki społecznej w ziemi przemyskiej i sanockiej (XV-XVIII w.)*, Przemysł 1987, s. 77.

⁸⁶ AS, t. 2, s. 207–208, nr 167; J. Makara, op. cit., s. 21–24; Z. Budzyński, op. cit., s. 38; G. Klebowicz, *Jarosławski ośrodek kościelny w średniowieczu i okresie wczesnonowożytnym (XIV-XVI w.)*, [w:] *Bazylika Matki Boskiej Bolesnej w Jarosławiu. Dzieje, ludzie i sztuka*, red. M. Miławicki, R. Nestorow, Kraków 2016, s. 33–34.

⁸⁷ AGZ, t. 4, Lwów 1873, nr 104, s. 183–185; I. Rychlik, *Kościół*, s. 13; G. Klebowicz, op. cit., s. 30.

⁸⁸ I. Rychlik, *Kościół*, s. 15; J. Makara, op. cit., s. 36.

⁸⁹ G. Ziółkowska, M. Ziółkowski, *Sprawozdanie z archeologiczno-architektonicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na Placu św. Michała w Jarosławiu w miejscu dawnej Kolegiaty p.w. Wszystkich Świętych*, Tomaszów Mazowiecki 2008 [egz. w Muzeum w Jarosławiu].

⁹⁰ M. Borowiejska-Birkenmajerowa, *Jarosław*, s. 31.

⁹¹ K. Gottfried, *Jarosław*, s. 62.

„przed 1440 r.”⁹² Generalnie jednak przyjmuje się w literaturze, że kościół wybudowano w drugiej połowie XV w. (bądź bardziej szczegółowo – około 1473 r.)⁹³. Tak więc data 1473 r. – jak ostatnio zauważył Grzegorz Klebowicz – odnosi się do czasu zarówno rozpoczęcia budowy, jak i zakończenia prac. Tenże uważa, że inicjatorem budowy nowego kościoła był wspomniany pleban Mikołaj, zaś Spyttek Jarosławski – donatorem⁹⁴. Nie wiemy jednak, czy dziedzic Jarosławia nie łożył na świątynię jeszcze więcej, choćby na jej rozbudowę. Po wybudowaniu nowego, stracił status parafialnego stary drewniany kościół pw. św. św. Mikołaja i Stanisława, usytuowany na terenie miasta sprzed translokacji w 1375 r. (dzisiejsze wzgórze benedyktyńskie).

Z parafią łacińską ściśle związane było szkolnictwo. Szkoła parafialna w Jarosławiu początkami sięga zapewne czasów tworzenia się parafii⁹⁵. Pierwsza wzmianka związana ze szkołą pochodzi z 1467 r. i dotyczy jej rektora Marcina, mieszkającego na Krakowskim Przedmieściu⁹⁶. Szkołą tą kierował rektor, wyznaczany zazwyczaj przez miejscowego proboszcza. Widocznie jednak ten sposób nie odpowiadał woli dziedzica lub mieszczan jarosławskich, jeśli Spyttek Jarosławski postanowił w 1479 r., że wybór bakałarza odtąd będzie się odbywał za zgodą i w obecności rajców, a to „dla wielu złego i niebezpieczeństw uchronienia się”. Trudno określić, co było powodem takich zastrzeżeń ze strony pana na Jarosławiu⁹⁷. K. Kieferling i Michał Pasterski sugerują, że Spyttek wówczas „rozsądził spór

⁹² K. Kieferling, *Krótką opowieść o mieście Jarosławiu w województwie podkarpackim leżącym*, Jarosław 2011, s. 34.

⁹³ J. Sas-Zubrzycki, *Miasto Jarosław i jego zabytki*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 7, 1906, z. 3, s. 28; I. Rychlik, *Kościół*, s. 74 (1473 r.); M. Orłowicz, *Jarosław: jego przeszłość i zabytki: (przewodnik ilustrowany)*, Lwów–Warszawa 1921, s. 51; J. Makara, op. cit., s. 27; K. Gottfried, *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu z planem miasta*, Jarosław 1937, s. 21 (2 poł. XV w.); P. Wład, *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny*, Przemyśl 1996, s. 199 (ok. 1473 r.); A. Sroka, *Świątynie Jarosławia*, Jarosław 1998, s. 15 (1473 r. Autor dopuszcza jednak możliwość wcześniejszej budowy – „historycy nie wykluczają, że rozpoczęto budowę już w XIV wieku”); A. Fitta-Spelina, *Jarosław do końca okresu staropolskiego. Zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne (Praca doktorska)*, RSMJ, t. 23, 2017, s. 40, 112 (ok. 1473 r.), chociaż na s. 53, ryc. 48 mamy: „Rzut kolegiaty z zaznaczeniem faz powstawania, opracowanie autorki na podstawie badań” Ziółkowskich, gdzie I faza budowy zaczyna się w 1423 r.

⁹⁴ G. Klebowicz, op. cit., s. 28–29.

⁹⁵ R. Pelczar, *Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV–XVIII w.)*, Warszawa 1998, s. 26.

⁹⁶ AGZ, t. 4, nr 104, s. 184; R. Pelczar, op. cit., s. 26.

⁹⁷ AS, t. 2, nr 180; K. Gottfried, *Szkolnictwo w dawnym Jarosławiu*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona zjazdowi jubileuszowemu z okazji 50-lecia istnienia Gimnazjum I w Jarosławiu 1884–1934*, Jarosław 1934, s. 31–32.

pomiędzy Radą Miejską a plebanem o prawo obsadzania bakałarza szkolnego”, a z faktu zaistnienia sporu można domniemywać, że szkoła powstała wcześniej z inicjatywy mieszczan⁹⁸. Być może bakałarz sztuk Jan, wzmiankowany w 1482 r., został wybrany już według nowych zasad⁹⁹. W 1513 r. wyznaczył Spytek (III) bakałarzowi „za śpiewanie przyszłe *Salve Regina*” jedną grzywnę z czynszów łąkowych, którą mieli wypłacać rajcy jarosławscy¹⁰⁰. Zakres wiedzy, jaki otrzymywali wychowankowie jarosławskiej szkoły parafialnej, nie był mały, skoro spotykamy ich w szeregach studentów Akademii Krakowskiej¹⁰¹.

Z „ordynacji” Spytki z Jarosławia dowiadujemy się o pełnieniu przez miasto powinności wojskowych w postaci dostarczania na prowadzone przez państwo wojny „wozu wojennego przystojnie naładowanego”. Wozy takie, stanowiące wsparcie transportowe wojska, wystawiane były przez państwo i przez przybywających na wyprawę posiadaczy nadań ziemskich i miały ściśle określone wyposażenie: żywność, sprzęt techniczny, eskortę, obsługę oraz konie. Jeśli chodzi o miasta, to obowiązek ten spoczywał na miastach królewskich¹⁰². Skąd zatem wóz wojenny w Jarosławiu? Udział w wyprawach wojennych był, jak wiadomo z przywileju lokacyjnego miasta, obowiązkiem wójta dziedzicznego. Przejmując jego uprawnienia, panowie na Jarosławiu musieli wziąć na siebie i jego obowiązek, który z kolei przerzucili na mieszczan¹⁰³. Dostarczać go mieli mieszczaństwo jarosławscy z czterokonnym zaprzęgiem i woźnicą wraz z towarzyszącym mu zbrojnym pieszym¹⁰⁴. Stanowiło to spore obciążenie finansowe miasta i jego

⁹⁸ K. Kieferling, M. Pasternski, *Zarys dziejów miasta i szkolnictwa Jarosławia*, [w:] *Księga pamiątkowa jubileuszu 100-lecia I Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Jarosławiu 1884–1984*, red. S. Sobocki, Jarosław 1987, s. 25.

⁹⁹ R. Pelczar, op. cit., s. 91. Pojęcia: rektor (*rector scholae*) i bakałarz (*baccalaureus*) w XV w. często były używane zamiennie.

¹⁰⁰ ANK, ASS, sygn. 57, s. 12–16; I. Rychlik, *Kościół*, s. 21.

¹⁰¹ A. Fastnacht, *Pochodzenie społeczne studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z diecezji przemyskiej w latach 1400–1462*, „Roczniki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, t. 5, 1957, s. 205; *Indeks studentów Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1400–1500*, oprac. J. Zathey, J. Reichan, Wrocław 1974, passim.

¹⁰² R. Dudziński, *Wozy taborowe i organizacja przemarszów wojsk polskich w drugiej połowie XV wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica”, t. 72, 2001, s. 83–86; J. T. Kałużny, *Miejskie wozy wojenne z ziem łęczyckiej i sieradzkiej w składzie armii Królestwa Polskiego w XVI–XVII wieku*, ibidem, t. 99, 2017, s. 125–126.

¹⁰³ Por. K. Myśliński, *Zwoleń w średniowieczu. Geneza miasta na tle przeobrażeń Puszczy Radomskiej*, [w:] *Zwoleń. Dzieje miasta i powiatu*, red. K. Myśliński, Lublin 1976, s. 52.

¹⁰⁴ *Przywilej Anny ze Stemberku*, s. 46. Od obowiązku wyprawiania wozu wojennego, czyli „skarbnego”, zwolniła Jarosław księżna Anna Ostrogska w 1630 r.

mieszkańców. W XV w. za wóz dobrze zaopatrzony w żywność i niezbędny sprzęt trzeba było zapłacić około 22 grzywien¹⁰⁵. W dokumencie działowym dóbr jarosławskich z 1519 r. zaznaczono, że szacunku kosztów wystawienia wozu *in pecuniariam taxam* dokonują dziedzice miasta wspólnie z mieszczanami¹⁰⁶. Do 1479 r. jarosławianie zobowiązani byli również do odbywania podwód, czyli poczt na rzecz właścicieli miasta. Były to podwody na dłuższą drogę, zwłaszcza do Piotrkowa. Na mocy omawianej „ordynacji” zostali od powinności tej uwolnieni. Spyttek Jarosławski, po podziale dóbr dziedzicznych dokonany z braćmi Janem i Rafałem w 1458 r.¹⁰⁷, zbudował w Jarosławiu nowy murowany zamek na wschodniej krawędzi miejskiego wzgórza¹⁰⁸. W zamku tym w październiku 1485 r. podejmował króla Kazimierza Jagiellończyka (jadącego do Kołomyi celem odebrania hołdu hospodara wołoskiego Stefana)¹⁰⁹, a w sierpniu 1500 r. Jana Olbrachta¹¹⁰.

Zadbał kasztelan krakowski również o zapewnienie bezpieczeństwa mieszkańcom Jarosławia. Po lokacji miasto otrzymało umocnienia drewniano-ziemne z bramami, w 1462 r. wspomniana jest brama zwana „wrotami Hawryły” (*porte dicte Hawrilowini wrotam*)¹¹¹. Ten system fortyfikacyjny nie zdał jednak egzaminu podczas wspomnianych wyżej niszczących najazdów: turecko-wołoskiego w 1498 r. i tatarskich w latach 1489, 1500 i 1502¹¹². Przed 1513 r. Spyttek Jarosławski otoczył więc miasto linią obwarowań murowanych z takimiż basztami „przez niemałe nakłady, prace i zwolenstwa zbudowaną i cale w skutku skończoną”. Ważny element systemu obronnego stanowiły: zamek i bramy Krakowska, Przemyska (Lwowska) i Pełkińska (Sandomierska). W 1513 r. na „opatrzenie” murów kasztelan przeznaczył miastu stały dochód roczny z czynszów i polecił, aby rajcy

¹⁰⁵ J. T. Kałużny, op. cit., s. 129.

¹⁰⁶ P. Hrabyk, op. cit., s. 190.

¹⁰⁷ AGZ, t. 13, s. 330–331, nr 4412–4413.

¹⁰⁸ J. Makara, op. cit., s. 615; P. Wład, op. cit., s. 199; K. Kieferling, *Zamki i systemy obronne Jarosławia*, RSMJ, t. 18, 2009–2010, s. 45; A. Fitta-Spelina, op. cit., s. 39.

¹⁰⁹ G. Rutkowska, *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014, s. 106–107, 320.

¹¹⁰ AGZ, t. 8, Lwów 1880, s. 206.

¹¹¹ Ibidem, t. 13, s. 378, nr 4886. K. Godfried uważa, że zamykała ona obwałowania otaczające przedmieście za bramą Sandomierską (K. Gottfried, *Jarosław*, s. 66). J. Malczewski (op. cit., s. 117) stoi na stanowisku, że przedmieścia nie miały własnych obwarowań.

¹¹² F. Siarczyński, op. cit., s. 50–52; A. Walawender, op. cit., nr 338, 390, 472, 502; L. Fac, *Turecka wyprawa odwetowa na terenach Rusi Czerwonej w roku 1498. Zarys problemu*, „Rocznik Przemyski”, t. 41, 2005, z. 1, s. 12–23.

odkładali 10 grzywien z prowentów miejskich na utrzymanie baszt i wałów oraz uwolnił mieszczan jarosławskich od przywożenia soli z żup przemyskich. Zażądał też, aby rajcy utrzymywali człowieka biegłego w miernictwie, ponieważ dochody czynszowe z łąk mogą wzrosnąć¹¹³.

Czasy władztwa Spytka (III) Jarosławskiego w Jarosławiu przyniosły rozwój miasta we wszystkich dziedzinach życia. Zapewne w drugiej połowie XV w. i pierwszym dwudziestoleciu następnego stulecia nastąpiło zagospodarowanie obszaru miasta lokacyjnego wewnątrz pierścienia fortyfikacji i ostateczne ustalenie schematu rozplanowania. Rozwój demograficzny sprawił, że zabudowa zaczęła powstawać także poza obrębem obwarowań. Już wcześniej zaczęły formować się przy głównych traktach wylotowych, w kierunku Krakowa, Lwowa i Sandomierza, przedmieścia. W tym też czasie Jarosław stał się ważnym centrum handlowym o znaczeniu ponadregionalnym.

Według zaproponowanej przez Henryka Samsonowicza klasyfikacji miast województwa ruskiego około 1500 r., w związku z ich wielkością i znaczeniem, zaliczony został do II kategorii (obejmującej 8 miast), obok Gródka, Krosna, Łańcuta, Przemysła, Przeworska, Sanoka, Sądowej Wiszni. Do kat. I zaliczony został tylko Lwów. Pozostałe miasta województwa ruskiego (kat. III i IV) obejmują 85 ośrodków¹¹⁴. I na koniec jeszcze jedna klasyfikacja. W 1520 r. (już po śmierci Spytka Jarosławskiego) w ustawie o poborze pogłównego wyróżniono cztery klasy miast. Do pierwszej (miasta większe) zaliczono Kraków, Poznań i Lwów, do drugiej (*secundi ordinis*) 50 miast, w tym Jarosław¹¹⁵.

Zmarł Spytek Jarosławski 10 grudnia 1519 r. w Krakowie i pochowany został w jarosławskim kościele pw. Wszystkich Świętych¹¹⁶. Z małżeństwa z Jadwigą z Wawrzyszyna (urodzona około 1435 r., zmarła 10 maja 1522 r.) miał dwie córki: Annę, żonę Jana Odrowąża ze Sprowy, wojewody ruskiego, potem Mikołaja Jordana, kasztelana wojnickiego, i Magdalenę, żonę Mikołaja z Pilczy, wojewody bełskiego.

Spytek Jarosławski nie cieszy się zbyt dobrą opinią u historyków. Zdaniem P. Hrabyka, pierwszego jego biografą, karierę, jaką zrobił, „zawdzięczał zdaje się głównie tradycji rodowej, sławie przodków, jako też majątkowi, jaki posiadał

¹¹³ F. Siarczyński, op. cit., s. 31–32, 50–52; *Przywilej Anny ze Stemberku*, s. 47–50.

¹¹⁴ H. Samsonowicz, *Uwagi wstępne i część pierwsza: do schyłku XV wieku*, [w:] M. Bogucka, H. Samsonowicz, op. cit., s. 118–119. Autor nie ustrzegł się drobnej pomyłki, gdyż wymienia nazwy 8 miast, a w tabelkach statystycznych podaje liczbę 7.

¹¹⁵ M. Bogucka, H. Samsonowicz, op. cit., s. 353.

¹¹⁶ I. Rychlik, *Kościół*, s. 76.

na Rusi Czerwonej”¹¹⁷. K. Gottfried w monografii Jarosławia pisze: „Spryt i energia połączona z chciwością, dużą ambicją rodową, przychylnością królewską oraz popularnością u ogółu rycerstwa pozwoliły Spytkowi (III) sięgać po coraz wyższe godności”¹¹⁸. Złe świadectwo wystawia kasztelanowi krakowskiemu W. Dworzaczek, stwierdzając: „Żądny władzy, a przy tym niewielkich zdolności politycznych, odznaczał się Jarosławski przede wszystkim chciwością”¹¹⁹. „W ciągu swego długiego życia otrzymał wiele nadań królewskich – pisze tenże – i gdyby nimi mierzyć jego zasługi publiczne, musiałyby być istotnie poważne”, ale były to „przysługi natury pieniężnej”¹²⁰. Zdaje się jednak przeczyć temu jego kariera, którą ten wybitny genealog przedstawia w dziele o Leliwitach Tarnowskich. Trzeba przy tym pamiętać, że Spytak Jarosławski, podobnie jak inni panowie z otoczenia królewskiego, spieszył monarsze z pomocą finansową w formie pożyczek i podobnie jak tamci brał w zamian zastawy i nadania w postaci królewszczyzn. Kasper Niesiecki w swoim herbarzu pisze o Jarosławskim: „Mąż w ojczyzny interesach, czy w pokoju, czy w boju dzielny”. Był doradcą czterech królów¹²¹. Jeśli zaś chodzi o gospodarkę Spytka Jarosławskiego w dziedzicznym Jarosławiu, to jej ocena wypada pozytywnie.

Czas nie oszczędził pamiątek po Spytku. Nie istnieje zamek przez niego wzniesiony, podobnie jak obwarowania jarosławskie czy szpital św. Ducha. Nie ten sam już ratusz darowany miastu w 1479 r. Nie ma również miejsca pochówku kasztelana krakowskiego. Wielki pożar w noc św. Bartłomieja 24/25 sierpnia 1625 r., w czasie wielkiego jarmarku, zniszczył całe miasto, w tym kolegiatę mieszczącą mauzoleum dziedziców Jarosławia. Bezwrotnie przepadły nagrobki Jarosławskich, Tarnowskich, Odrowążów i Kostków¹²². Dzieła zniszczenia dopełnili austriaccy zaborcy, wydając nakaz rozbiórki kościoła. Doczesne szczątki zmarłych przeniesiono zapewne do wspólnej mogiły na nowo utworzonym cmentarzu zamiejskim¹²³.

¹¹⁷ P. Hrabek, op. cit., s. 12.

¹¹⁸ K. Gottfried, *Jarosław*, s. 55.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Idem, *Leliwici...* s. 284–285.

¹²¹ K. Niesiecki, *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 9, Lipsk 1842, s. 34–35.

¹²² J. Kus, „Ogień jarosławski” w 1625 r., „Przemyskie Zapiski Historyczne”, t. 8–9, 1991–1992, s. 207–214; A. Karpiński, *Požary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturalne. Katalog*, Warszawa 2020, s. 130–131; A. Karpiński, E. Nowosielska, *Požary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturalne*, Warszawa 2021, s. 180–183.

¹²³ Z. Zięba, *Jarosławskie cmentarze*, Jarosław 2008, s. 132.

Summary

The Activities of the Krakow Castellan Spytek Jarosławski (ca. 1451–1519) in Hereditary Jarosław and Their Impact of the Subsequent Development of the Town

The paper discusses the economic activities of Spytek Jarosławski (Spytek of Jarosław) in his hereditary town of Jarosław. Spytek was the most eminent representative of the Jarosław line of the Leliwite family (i.e. bearers of the Leliwa coat of arms). He began his career before 1461 at the royal court in the service of King Casimir Jagiellon (Kazimierz Jagiellończyk), obtaining successive offices, which culminated in the highest secular dignity – the Castellan of Krakow. These successive appointments were rewards for his commitment to political activity for the kings. In his hereditary estate he was a good administrator. During his rule in Jarosław, a number of public buildings and foundations came into existence. In 1479 Spytek confirmed the old rights and privileges of the Jarosław burghers and granted them new ones. The period of Spytek Jarosławski's rule in Jarosław brought about the town's development in all fields of life. During that time, Jarosław became also a major trading center of supraregional importance in Red Rus'. For the Jarosław Leliwites, the town became the capital of their feudal "state" with their own clerks, vassals, and army. That "state" was a kind of model for later magnate latifundia. Moreover, Spytek Jarosławski, with his brother Rafał, who resided in nearby Przeworsk, founded in 1470 the first family (Jarosław-Przeworsk) entail in Poland.

Bibliografia

Źródła drukowane

- Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tak zwanego bernardyńskiego we Lwowie*, t. 3, Lwów 1872, t. 4, Lwów 1873, t. 8, Lwów 1880, t. 13, Lwów 1888, t. 19, Lwów 1906.
- Archiwum ksiąg Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, wyd. Z. L. Radziwiński, P. Skobielski, B. Gorczak, t. 2, Lwów 1888.
- Indeks studentów Uniwersytetu Krakowskiego w latach 1400–1500*, oprac. J. Zathey, J. Reichan, Wrocław 1974.
- Krochmal J., *Przywilej lokacyjny miasta Jarosławia z 1375 roku*, Przemyśl 1991.
- Kus J., *Przywilej lokacyjny miasta Jarosławia z 1375 roku*, Jarosław 1995.

- Matricularum Regni Poloniae summaria*, cz. 3, wyd. T. Wierzbowski, Warszawa 1908, cz. 4, Warszawa 1910–1915.
- Niesiecki K., *Herbarz polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 9, Lipsk 1842.
- Pomniki dziejowe Przemyśla. Księga ławnicza 1402–1445*, wyd. J. Smółka, Z. Tymińska, Przemyśl 1936.
- Pomniki dziejowe Przemyśla. Księga ławnicza 1445–1452*, t. 2, wyd. J. Smółka, Z. Tymińska, Przemyśl 1936.
- Przywilej Anny ze Stemberku, księżnej Ostrogskiej, wojewodziny wołyńskiej, dla Jarosława z 1 sierpnia 1630 roku*, oprac. M. Proksa, Przemyśl 1995.
- Smółka J., *Katalog Archiwum Aktów Dawnych miasta Jarosławia*, Jarosław 1928.
- Ziółkowska G., Ziółkowski M., *Sprawozdanie z archeologiczno-architektonicznych badań wykopaliskowych przeprowadzonych na Placu św. Michała w Jarosławiu w miejscu dawnej Kolegiaty p.w. Wszystkich Świętych*, Tomaszów Mazowiecki 2008 [egz. w Muzeum w Jarosławiu].
- Źródła dziejowe*, t. 18/I, *Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym*, t. 7: *Ziemie ruskie*, cz. 1, *Ruś Czerwona*, wyd. A. Jabłonowski, Warszawa 1902.

Literatura

- Badecki K., *Zaginione księgi średniowiecznego Lwowa. Studium rekonstrukcyjne*, Lwów 1927.
- Bardach J., Leśnodorski B., Pietrzak M., *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1976.
- Baszanowski J., *Z dziejów handlu polskiego w XVI-XVIII wieku. Handel wołami*, Gdańsk 1977.
- Berdecka A., *Lokacje i zagospodarowanie miast królewskich w Małopolsce za Kazimierza Wielkiego (1333–1370)*, Wrocław 1982.
- Bogucka M., *Jarmarki w Polsce w XVI-XVIII wieku*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczczeństwa w średniowieczu*, t. 1, red. M. Bogucka, A. Czacharowski, Toruń 1996, s. 15–26.
- Bogucka M., Samsonowicz H., *Dzieje miast i mieszczczeństwa w Polsce przedrozbiorowej*, red. T. Wąsowiczowa, Wrocław 1986.
- Borowiejska-Birkenmajerowa M., *Jarosław. Główne przemiany urbanistyczne (do końca XV wieku)*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 9, 1972–1976, s. 14–37.
- Borowiejska-Birkenmajerowa M., *Problemy badawcze zamku w Jarosławiu*, „Acta Archaeologica Carpathica”, t. 13, 1972–1973, s. 173–183.
- Budzyński Z., *Dzieje opieki społecznej w ziemi przemyskiej i sanockiej (XV-XVIII w.)*, Przemyśl 1987.

- Bur M., *Tärgovski vräzki meždu Balkanite i Sredna Jevropa prez XVII-XVIII v.*, [w:] *Iz istorijata na tärgovijata v bälgarskite zemi prez XV-XIX v.*, Sofija 1978, s. 189–228.
- Charewiczowa Ł., *Handel średniowiecznego Lwowa*, Lwów 1925.
- Daškevyč Ja., *Tureckie kupcy vo L'vove vo vtoroi polovine XVII veka*, [w:] *Ukraina i Schid*, upor. H. Svarnyk, A. Felonjuk, L'viv 2016, s. 565–592.
- Dudziński R., *Wozy taborowe i organizacja przemarszów wojsk polskich w drugiej połowie XV wieku*, „Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Historica”, t. 72, 2001, s. 83–93.
- Dworzaczek W., *Jarosławski Spytek (Spytek z Jarosławia) h. Leliwa*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 11, Wrocław 1964–1965, s. 6.
- Dworzaczek W., *Leliwici Tarnowscy. Z dziejów możnowładztwa małopolskiego, wiek XIV-XV*, Warszawa 1971.
- Dybek E., *Lokacje na prawie niemieckim w ziemi przemyskiej w latach 1345–1434*, Lublin 2004.
- Dziubiński A., *Na szlakach Orientu. Handel między Polską a Imperium Osmańskim w XVI-XVIII wieku*, Wrocław 1997.
- Fac L., *Turecka wyprawa odwetowa na terenach Rusi Czerwonej w roku 1498. Zarys problemu*, „Rocznik Przemyski”, t. 41, 2005, z. 1, s. 3–26.
- Fastnacht A., *Pochodzenie społeczne studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego z diecezji przemyskiej w latach 1400–1462*, „Roczniki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich”, t. 5, 1957, s. 195–232.
- Fitta-Spelina A., *Jarosław do końca okresu staropolskiego. Zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne (Praca doktorska)*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 23, 2017, s. 7–140.
- Gilewicz A., *Przeworsk w okresie feudalnym i początkach kapitalizmu*, [w:] *Siedem wieków Przeworska. Szkice, studia i materiały z dziejów miasta*, red. A. Kunysz, Rzeszów 1974, s. 45–162.
- Gottfried K., *Anna Ostrogska wojewodzina wołyńska*, Jarosław 1939.
- Gottfried K., *Ilustrowany przewodnik po Jarosławiu z planem miasta*, Jarosław 1937.
- Gottfried K., *Jarosław. Dzieje miasta. Od jego początków do 1939 roku*, Jarosław 2019.
- Gottfried K., *Szkolnictwo w dawnym Jarosławiu*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona zjazdowi jubileuszowemu z okazji 50-lecia istnienia Gimnazjum I w Jarosławiu 1884–1934*, Jarosław 1934, s. 31–43.
- Gottfried K., *Topografia dawnego Jarosławia*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 12, 1986–1993, s. 31–82.
- Grycz M., *Handel Poznania 1550–1655*, Poznań 1964.
- Hrabyk P., *Spytko z Jarosławia*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Przemysłu za rok 1912”, t. 2, 1913, s. 1–199.

- Horn M., *Handel wołami na Rusi Czerwonej w pierwszej połowie XVII w.*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 24, 1962, s. 73–86.
- Horn M., *Jarosław*, [w:] *Encyklopedia historii gospodarczej Polski do 1945 r.*, t. 1, red. A. Mączak, Warszawa 1981, s. 281.
- Kałużny J. T., *Miejskie wozy wojenne z ziem łęczyckiej i sieradzkiej w składzie armii Królestwa Polskiego w XVI -XVII wieku*, „Acta Universitatis Lodzianis. Folia Historica”, t. 99, 2017, s. 125–147.
- Karpiński A., *Požary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturalne*. Katalog, Warszawa 2020.
- Karpiński A., Nowosielska E., *Požary w miastach Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku i ich następstwa ekonomiczne, społeczne i kulturalne*, Warszawa 2021.
- Kieferling K., *Jarosław w czasach Anny Ostrogskiej (1594–1635). Szkice do portretu miasta i jego właścicielki*, Przemyśl 2008.
- Kieferling K., *Krótką opowieść o mieście Jarosławiu w województwie podkarpackim leżącym*, Jarosław 2011.
- Kieferling K., *Zamki i systemy obronne Jarosławia*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 18, 2009–2010, s. 41–52.
- Kieferling K., Pasterski M., *Zarys dziejów miasta i szkolnictwa Jarosławia*, [w:] *Księga pamiątkowa jubileuszu 100-lecia I Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w Jarosławiu 1884–1984*, red. S. Sobocki, Jarosław 1987, s. 21–32.
- Klebowicz G., *Jarosławski ośrodek kościelny w średniowieczu i okresie wczesnonowożytnym (XIV-XVI w.)*, [w:] *Bazylika Matki Boskiej Bolesnej w Jarosławiu. Dzieje, ludzie i sztuka*, red. M. Miławicki, R. Nestorow, Kraków 2016, s. 25–38.
- Kus J., *Jarmarki jarosławskie i ich wpływ na rozwój miasta w XVI i XVII wieku*, „Rocznik Historyczno-Archiwalny”, t. 9, 1995, s. 29–43.
- Kus J., *Jarosław ośrodkiem wielkiego handlu w XVI-XVII w.*, „Zeszyty Muzealne Muzeum w Jarosławiu”, 1996, z. 1, s. 51–70.
- Kus J., *Jeszcze o manach jarosławskich. Szkic historyczno-archiwalny*, [w:] *Księga pamiątkowa poświęcona Doktorowi Zdzisławowi Koniecznemu z okazji 70 rocznicy urodzin*, red. B. Bobusia, Przemyśl 2000, s. 105–116.
- Kus J., *Manowie jarosławscy. Z zagadnień stosunków lennych na Rusi Czerwonej (XIV-XVI w.)*, „Przemyskie Zapiski Historyczne”, R. 3, 1985, s. 19–36.
- Kus J., *Między Krakowem a Lwowem. Z dziejów handlu Jarosławia w średniowieczu*, [w:] *Scientia nihil est quam veritatis imago. Studia ofiarowane Profesorowi Ryszardowi Szczygłowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. A. Sochacka, P. Jusiak, Lublin 2014, s. 278–303.

- Kus J., „*Ogień jarosławski*” w 1625 r., „Przemyskie Zapiski Historyczne”, t. 8–9, 1991–1992, s. 207–214.
- Kus J., *W sprawie lokacji Jarosławia*, „Studia Historyczne”, t. 25, 1982, z. 2, s. 325–331.
- Kutrzeba S., *Finanse i handel średniowiecznego Krakowa*, Kraków 2009.
- Leśniak F., *Życie gospodarcze, społeczne i kulturalne*, [w:] *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994, s. 193–218.
- Luca C., *Greek and Aromanian merchants, protagonists of the trade relations between Transylvania, Wallachia, Moldavia and the Northern Italian Peninsula (second half of the 17th – first half of the 18th century)*, „Transylvanian Review”, vol. 19, Supplement 5:4, 2010, s. 313–336.
- Łosowska A., *Paweł i inni pisarze przeworscy w drugiej połowie XV wieku*, „Miscellanea Historico-Archivistica”, t. 22, 2015, s. 89–105.
- Malczewski J., *Miasta między Wisłoką a Sanem do początku XVI wieku – Powstanie – Zagospodarowanie – Układy przestrzenne*, Rzeszów 2006.
- Maleczyński K., Mańkowski T., Pohorecki F., Tyrowicz M., *Lwów i Ziemia Czerwieńska*, Lwów 1938.
- Małecki J., *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*, Warszawa 1963.
- Małecki J. M., *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*, Wrocław 1968.
- Manikowski A., *Zmiany czy stagnacja? Z problematyki handlu polskiego w drugiej połowie XVII wieku*, „Przegląd Historyczny”, t. 64, 1973, s. 771–791.
- Mikołajczyk M., *Sądownictwo w miastach prywatnych XVI-XVIII wieku. Problem odrębności postępowania w sprawach kryminalnych*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych”, t. 77, 2016, s. 407–425.
- Motylewicz J., *Handel zewnętrzny Jarosławia w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku w świetle rejestrów celnych*, „Zeszyty Muzealne” 1998, z. 2, s. 30–36.
- Motylewicz J., *Miasta ziemi przemyskiej i sanockiej w drugiej połowie XVII i XVIII wieku*, Przemysł 1993.
- Motylewicz J., *Rzemiosło jarosławskie w XV-XVIII wieku i jego związki z handlem jarmarcznym*, „Zeszyty Muzealne” 1996, z. 1, s. 44–50.
- Motylewicz J., *Wstęp*, [w:] *Miasta Podkarpacia*, oprac. J. Motylewicz, A. Pyszkowski, Rzeszów 2011, s. 7–23.
- Myśliński K., *Zwoleń w średniowieczu. Geneza miasta na tle przeobrażeń Puszczy Radomskiej*, [w:] *Zwoleń. Dzieje miasta i powiatu*, red. K. Myśliński, Lublin 1976, s. 17–40.
- Obuchowska-Pysiowa H., *Handel wiślany w pierwszej połowie XVII w.*, Wrocław 1961.

- Olszewska J., *Fortyfikacje dawnego Jarosławia*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 1, 1961, s. 31–39.
- Olszewska J., *Jarosławski ośrodek kaflarski*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 4, 1963/1964, s. 50–60.
- Orłowicz M., *Jarosław: jego przeszłość i zabytki: (przewodnik ilustrowany)*, Lwów 1921.
- Pakucs-Willkoks M., „*Als Kaufleute mit solchen Wahren umzugehn ihrer Profession ist*”. *Negustorii Greci la Sibiu in 1694*, „Revista istorică”, t. 23, 2012, nr 1–2, s. 85–94.
- Pelczar R., *Szkolnictwo parafialne w ziemi przemyskiej i sanockiej (XIV–XVIII w.)*, Warszawa 1998.
- Pęckowski A., *Dzieje miasta Rzeszowa do końca XVIII wieku*, Rzeszów 1911.
- Rutkowska G., *Itinerarium króla Kazimierza Jagiellończyka 1440–1492*, Warszawa 2014.
- Rychlik I., *Kilka uwag do pracy J. Sas-Zubrzyckiego „Miasto Jarosław i jego zabytki”*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 7, 1906, z. 4, szp. 336–394.
- Rychlik I., *Kościół Kollegiaty Wszystkich Świętych w Jarosławiu*, Jarosław 1893.
- Samsonowicz H., *Jarmarki w Polsce na tle sytuacji gospodarczej w Europie w XV–XVI wieku*, [w:] *Europa – Słowiańszczyzna – Polska*, Poznań 1970, s. 523–532.
- Samsonowicz H., *Niektóre cechy charakterystyczne sieci jarmarcznej w Polsce późnego średniowiecza*, [w:] *Studia nad dziejami miast i mieszczaństwa w średniowieczu*, t. 1, red. M. Bogucka, A. Czacharowski, Toruń 1996, s. 9–14.
- Samsonowicz H., *Złota jesień polskiego średniowiecza*, Warszawa 1971.
- Sas-Zubrzycki J., *Miasto Jarosław i jego zabytki*, „Sprawozdania Komisji do Badania Historii Sztuki w Polsce”, t. 7, 1906, z. 3, szp. 357–396.
- Siarczyński F., *Wiadomość historyczna i statystyczna o mieście Jarosławiu*, Lwów 1826.
- Sroka A., *Świątynie Jarosławia*, Jarosław 1998.
- Szczygieł R., *Jarmarki jarosławskie i ich rola w handlu Rzeczypospolitej w XVI i XVII wieku*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 9, 1972–1976, s. 38–54.
- Tyszkiewicz J., *Uwagi o transporcie w handlu tranzytowym przez Polskę i Litwę w XVI i początkach XVII wieku*, [w:] *Handel Mazowsza w epoce staropolskiej. Perspektywy rynków lokalnych, regionalnych i międzynarodowego*, red. H. Samsonowicz, R. Lolo, Pułtusk 2008, s. 9–22.
- Wagner W. A., *Handel dawnego Jarosławia do połowy XVII wieku*, [w:] *Prace historyczne wydane ku uczczeniu 50-lecia Akademickiego Koła Historyków UJK we Lwowie*, Lwów 1929, [nadbitka], s. 3–25.
- Walawender A., *Kronika klęsk elementarnych w Polsce i w krajach sąsiednich w latach 1450–1586*, t. 2: *Zniszczenia wojenne i pożary*, Lwów 1935.
- Weymann S., *Cła i drogi handlowe w Polsce piastowskiej*, Poznań 1938.

Wędzki A., *Początki reformy miejskiej w środkowej Europie do połowy XIII wieku*, Warszawa 1974.

Wład P., *Województwo przemyskie. Zarys geograficzny*, Przemysł 1996.

Wondaś A., *Zamki jarosławskie*, „Rocznik Stowarzyszenia Miłośników Jarosławia”, t. 1, 1947, s. 29–51.

Załęska M., *Wójtostwa dziedziczne w miastach Małopolski w późnym średniowieczu (studium historyczno-prawne)*, Warszawa 2005.

Zięba Z., *Jarosławskie cmentarze*, Jarosław 2008.